

І. Воєводін,

аспірант 3 року,

викладач кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ МІГРАНТІВ НА МІЖНАРОДНОМУ УНІВЕРСАЛЬНОМУ РІВНІ

На міжнародному універсальному рівні захист надається багатьом групам вимушених мігрантів – біженцям, жертвам торгівлі людьми та особам, які набули статусу внутрішньо переміщених внаслідок різного роду катастроф і збройних конфліктів. Разом із тим, з огляду на екологічні та кліматичні виклики сучасності, особливої уваги вимагає питання захисту екологічних мігрантів [1]. Так, у 2018 році було зареєстровано 17,2 мільйона нових переміщень, пов'язаних зі стихійними лихами у 148 країнах і територіях, а через посуху 764 000 осіб були переміщені в Сомалі, Афганістані та в декількох інших регіонах [2]. За даними Інституту економіки та миру, якщо природні катаклізми відбуватимуться з такою ж періодичністю, як в останні кілька десятиліть, до 2050 року 1,2 мільярда людей, переважно в країнах, що розвиваються, можуть бути переміщені через екологічні фактори [3].

Хоча випадки екологічної міграції траплялися з початку історії людства, розповсюджений нині термін «екологічний біженець», як вважається, було вперше використано у 1985 р. експертом ЮНЕП Е. Ель-Хіннаві [4, с. 337] щодо осіб, які через помітне погіршення стану навколишнього середовища тимчасово або назавжди вимушені вдаватися до міграції, залишаючи своє традиційне місце проживання [5, с. 4], тому що їхні засоби до існування стають нежиттєздат-

ними через поширені стихійні лиха або незворотну деградацію екологічних ресурсів у результаті повільного впливу глобального потепління, підвищення рівня моря, опустелювання тощо [1]. Таке визначення є цілком застосовним і до терміну «кліматичні біженці», оскільки залишається неясним, чи існує практична різниця між «навколишнім середовищем» і «кліматом» [6].

Міжнародна організація з міграції (далі – МОМ) акцентує увагу на тому факті, що термін «екологічний/кліматичний біженець» наразі широко сприймається як такий, що потенційно може ввести в оману, оскільки він не є юридичною категорією і не знайшов закріплення в жодному юридично-обов'язковому міжнародному акті, тому більш доцільним є використання термінів «екологічний мігрант/переміщена особа» [7, с. 32]. Обсяг поняття «біженець», визначеного Конвенцією про статус біженців 1951 р. не охоплює осіб, які змушені залишити свою країну через екологічні чинники, зокрема стихійні лиха та катастрофи техногенного характеру [8]. Це зумовлено тим, що за певними винятками, у разі виникнення таких ситуацій уряди держав, як правило, готові надати таким особам увесь необхідний захист, навіть якщо технічні можливості для здійснення цього відсутні. Крім того, такі особи не переслідуються за жодною з підстав, що визначені Конвенцією

1951 р. (раса, релігія, національність, політичні погляди тощо), оскільки наслідки кліматичних змін є, переважно, невідбирковими та не пов'язані з особистими характеристиками особи [9, с. 43]. Важливим фактором є те, що більшість таких мігрантів не перетинають міжнародні кордони [7, с. 32], а Керівництво з процедур і критеріїв з визначення статусу біженця Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) 2019 р. прямо виключає стихійні лиха як підставу для отримання статусу біженця [10, с. 19].

У зв'язку із вразливим становищем, в якому екологічні мігранти можуть опинитися через таку правову невизначеність, постає необхідність у дослідженні питання щодо їхнього міжнародно-правового статусу та захисту, що надається їм на міжнародному універсальному рівні. У вітчизняній міжнародно-правовій доктрині окремі аспекти зазначеної проблематики були предметом низки досліджень, проте актуальність теми зумовлює необхідність її комплексного дослідження.

Стан наукового дослідження теми. У науці міжнародного публічного права питанню захисту прав екологічних мігрантів на універсальному та регіональному рівнях було присвячено увагу в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених: О. Агеєв, Д. Белов, Ф. Гонсалес Моралес, А. Замрига, Н. Камінська, О. Котляр, А. Предибайло, Т. Сироїд, Л. Фоміна, Д. Хетевей та ін. Окремі питання щодо захисту прав екологічних мігрантів досліджувалися в роботах М. Аддані, О. Васянович, В. Каліна, М. Караїгіта, К. Курніл, О. Лопес, П. Особки, М. Пріора, В. Сидоренко, К. Скісси, Я. Фрая та ін.

Метою дослідження є надання характеристики міжнародно-правового механізму захисту екологічних мігрантів на міжнародному універсальному рівні.

Задля досягнення поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

– висвітлити існуючі підходи до визначення понять «екологічний/кліматичний мігрант» та «екологічний/кліматичний біженець»;

– проаналізувати релевантні міжнародно-правові акти універсального характеру, які містять норми щодо захисту прав осіб, переміщених з екологічних причин;

– розкрити особливості інституційного механізму системи Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) в контексті захисту прав екологічних мігрантів;

– зробити відповідні висновки та рекомендації.

Основні результати дослідження. Наразі можна стверджувати, що міжнародною спільнотою не вироблено єдиного підходу щодо статусу осіб, переміщених з екологічних причин, і того обсягу захисту, на який вони повинні мати право. З огляду на відсутність офіційного визначення терміну «екологічний/кліматичний біженець», на нашу думку, його можна розглядати в двох аспектах. В широкому сенсі його доцільно застосовувати до усіх випадків переміщення з екологічних причин – внутрішньодержавного та міжнародного; вимушеного та запланованого; спричиненого раптовими стихійними лихами та повільними змінами стану довкілля; переміщення з отриманням статусу біженця/шукача притулку і міграції, що не супроводжується використанням відповідних механізмів захисту.

У вузькому сенсі цей термін застосовний лише до випадків екологічної і, як правило, масової міграції через державні кордони, що передбачає отримання відповідного статусу в приймаючій країні. Такий підхід не охоплює інші численні форми переміщення з екологічних причин, а тому є доречним лише за певних умов [6].

З метою якомога ширшого висвітлення особливостей захисту осіб,

переміщених з екологічних причин, вважаємо за доцільне в межах цієї статті використовувати термін «екологічний/кліматичний біженець» у широкому сенсі, тотожнім до терміну «екологічний/кліматичний мігрант». Різні організації, установи та стейкхолдери на міжнародному та регіональному рівнях по-різному трактують та використовують зазначені поняття, виходячи із власних цілей щодо досвіду, академічної теоретизації, політичних дій, а також залежно від форм захисту, які вони хочуть надати зазначеним особам [11, с. 355].

В контексті питання міжнародного юридичного визначення та надання правового захисту екологічним біженцям необхідно зазначити, що на зламі ХХ-ХХІ ст. особливу увагу привернули п'ять пропозицій щодо вирішення цього завдання, а саме:

- 1) Поширення на них положень Конвенції про статус біженців 1951 р.;
- 2) Прийняття додаткового протоколу про екологічних біженців до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 р.;
- 3) Прийняття нової міжнародної угоди з означеної проблематики;
- 4) Просування Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення;
- 5) Використання механізмів тимчасового захисту [9, с. 42].

Жодна з цих пропозицій, попри актуальність кожної, не знайшла подальшого розвитку, породжуючи нормативно-правову невизначеність, що посилює вразливість, бідність, відсутність продовольчої та водної безпеки екологічних мігрантів, підсумовує К. Скисса (Chiara Scissa) [9, с. 42]. У поєднанні з відсутністю відповідних міжнародних міжурядових організацій та установ, які займаються виключно питаннями захисту прав екологічних мігрантів, їх справедливо можна назвати «забутими жертвами зміни клімату» [12].

М. Пріор (Michel Prieur) називає Конвенцію про статус біженців

1951 р. «погано складеною», оскільки вона спрямована на окремих осіб, а не на групи людей, і, окрім іншого, її положення застосовується лише до тих, хто перетинає державний кордон, тоді як велика кількість екологічно переміщених осіб залишаються в межах своїх країн [13, с. 250]. Саме тому у 2013 році ним та іншими фахівцями з Університету Ліможа було представлено остаточну версію проєкту Конвенції про міжнародний статус екологічно переміщених осіб, розробка якого тривала ще з 2008 р. Ця пропозиція стала універсальною як з географічної точки зору, так і за колом охоплених питань, оскільки окрім зміни клімату, положення проєкту передбачають їх застосування до усіх екологічних катастроф природного або антропогенного походження, які можуть призвести до переміщення населення [14].

Загальна мета Проєкту конвенції полягала в тому, щоб гарантувати захист прав усіх «екологічно переміщених осіб» (як у разі міжнародної міграції, так і під час внутрішнього переміщення), адже в обох випадках їхня вразливість походить від того факту, що катастрофа наражає їх на ризик невизнання їхніх основних прав через існуючу нині правову прогалину [13, с. 253].

Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату 1992 р. також не висвітлює жодного зв'язку міграції та зміни клімату [15]. Це питання було включено до порядку денного рамкового механізму Конвенції в 2010 р. у контексті Канкунської системи з адаптації до зміни клімату. Стаття 14 (f) Канкунських угод закликає сторони вживати заходів на всіх рівнях (національному, регіональному, універсальному) для покращення розуміння, координації та співпраці щодо переміщення, міграції і запланованого переселення, спричинених зміною клімату [16]. На важливості цього положення наполягає В. Калін (Walter Kdlin), зазначаючи, що воно прямо визнає

гуманітарні наслідки вимушеної міграції через зміну клімату, передбачає інкорпорацію питань переміщення до національних планів адаптації і включає до порядку денного як внутрішнє, так і транскордонне переміщення [17, с. 49].

Розширення мандату рамкового механізму Конвенції ООН про зміну клімату 1992 р. відбулося шляхом прийняття Рішення Конференції сторін зі зміни клімату 3/CP.18 2012 р., яке акцентувало увагу на необхідності покращення розуміння та досвіду щодо впливу наслідків зміни клімату на моделі міграції, переміщення та мобільності (п. 7 (vi)) [18]. На додаток до означеного, Рішення 1/CP.21 щодо прийняття Паризької угоди 2015 р. вимагає від Виконавчого комітету Варшавського міжнародного механізму щодо втрат та збитків створити робочу групу для розробки рекомендацій щодо інтегрованих підходів до запобігання, мінімізації та вирішення проблеми переміщення, пов'язаного з несприятливими наслідками зміни клімату (п. 50) [19].

Окрім вищеозначеного, в межах ООН відбувалися інші процеси, спрямовані на вирішення потреб екологічних мігрантів у захисті та допомозі. Так, Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення, представлені Спеціальним представником Генерального секретаря ООН з питань внутрішнього переміщення в 1998 р., до обсягу поняття «внутрішньо переміщена особа» віднесли, зокрема, тих людей, які змушені покинути місце свого проживання з метою уникнення порушення їхніх прав людини внаслідок стихійних або антропогенних лих [20]. Однак Керівні принципи не охоплюють питання транскордонної міграції, мають рекомендаційний характер і для набуття обов'язкової сили мають бути інкорпоровані на національному рівні відповідно до принципу «суверенітет як відповідальність» [21].

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/195 від

19.12.2018 р. було прийнято Глобальний договір про безпечну, впорядковану і легальну міграцію [22]. Попри свою назву, документ не має юридичної обов'язковості і являє собою юридичну платформу співпраці, яка базується на зобов'язаннях, узгоджених державами-членами в Нью-Йоркській декларації про біженців і мігрантів 2016 р. [23]. У контексті 2-ї цілі щодо мінімізації несприятливих рушійних сил та структурних чинників, які змушують людей залишати країну походження, окремий блок було присвячено стихійним лихам, несприятливим наслідкам зміни клімату та погіршенню навколишнього середовища, які виникають раптово, або наступають повільно. Задля досягнення означеної мети, держави мають розробити підходи та механізми на субрегіональному та регіональному рівнях для усунення вразливості людей, які постраждали від стихійних лих, зокрема інтегрувати міграційний аспект у стратегії готовності до катастроф і сприяти співпраці з сусідніми та іншими країнами для підготовки до раннього попередження, планування на випадок непередбачених ситуацій, накопичення запасів, механізмів координації, планування евакуації, прийому та надання допомоги, а також інформування громадськості [22].

Того ж року, Рада ООН з прав людини прийняла підсумковий документ «Повільні наслідки зміни клімату та захист прав людини для транскордонних мігрантів», в якому обговорювалася проблема транскордонного переміщення людей, спричиненого кліматичними кризами, з точки зору захисту прав людини. У документі вказується, що є багато людей, які не підпадають під визначення «біженців» серед тих, хто змушений мігрувати на великі відстані та перетинати кордони через вплив клімату, і що правова система для захисту їхніх прав є неповноцінною, оскільки «принцип невідворнення», який стверджує, що люди,

які перетнули кордони для отримання захисту, не повинні бути депортовані або репатрійовані в країни походження проти їхньої волі, до них не застосовується. Це породжує бар'єри для в'їзду та впровадження практик, які наражають екологічних мігрантів на ризики, як-от застосування насильства, депортація, встановлення парканів та адміністративні вироки (п. 6). Включення національними урядами концепції захисту прав людини в планування та реалізацію заходів щодо зміни клімату має дозволити людям жити в умовах, які захищають їхні права людини, і сприяти плановому переселенню з урахуванням прав людини як засобу адаптації до зміни клімату (п. 10) [24].

Нагальна потреба забезпечити правовий режим для захисту прав осіб, переміщених через міжнародні кордони внаслідок зміну клімату, відображена й у доповіді Спеціального доповідача з питань заохочення та захисту прав людини у контексті зміни клімату «Надання правових можливостей для захисту прав людини осіб, переміщених через міжнародні кордони через зміну клімату» 2023 р. (A/HRC/53/34). На його думку, логічним рішенням, яке повинно вичерпно врегулювати зазначену проблему, стане прийняття додаткового протоколу до Конвенції про статус біженців 1951 р. про надання захисту особам, переміщеним через міжнародні кордони через зміну клімату. Таким чином, це б дозволило УВКБ ООН у співпраці із Цільовою групою з питань переміщення, МОМ, ЮНІСЕФ та іншими агентствами ООН «формалізувати» існуючі неофіційні домовленості, які застосовуються до кліматичних біженців за певних обставин (п. 68). У якості тимчасової міри, до моменту прийняття зазначеного протоколу національним урядам рекомендовано розробити норми щодо видачі екологічним мігрантам «гуманітарних віз», а регіональним міжнародним організаціям та право-

захисним інституціям – розширити визначення поняття «біженець» та релевантні правові механізми на осіб, переміщених через міжнародні кордони внаслідок зміни клімату (п. 69) [25].

Спеціальний доповідач з питань про права людини мігрантів звертався до проблеми міграції, спричиненої зміною клімату, у своїх щорічних тематичних доповідях «Зміна клімату та міграція» 2012 р. (A/67/299) та «Вплив зміни клімату на права людини мігрантів» 2022 р. (A/77/189). Допидач закликав держави застосовувати існуючі міжнародно-правові акти щодо прав людини та біженців під час ситуацій транскордонної міграції в контексті зміни клімату та катастроф у разі необхідності надання міжнародно-правового захисту екологічним мігрантам [26].

Дослідження екологічної міграції проводив і Спеціальний доповідач з прав людини внутрішньо переміщених осіб. На особливу увагу заслуговує доповідь «Внутрішнє переміщення в контексті повільних негативних наслідків зміни клімату» 2020 р. (A/75/207) яка, зокрема, визнає заплановане переміщення (яке має риси водночас вимушеного та добровільного) у якості однієї з форм кліматичної міграції, що має отримувати відповідний захист [27].

Питання міграції через екологічні чинники перебувають і в полі зору УВКБ ООН. Означене підтверджується прийняттям таких програмних документів як Стратегічна рамкова програма дій щодо боротьби зі зміною клімату [28] та Оперативна стратегія стійкості до зміни клімату та екологічної стійкості на 2022–2025 рр. [29].

Основна діяльність УВКБ ООН в означеній сфері реалізується через два напрями – «Право і політика» та «Операції». Перший втілюється в життя через надання юридичних консультацій, вказівок та заохочення міжнародних дискусій щодо захисту осіб, переміщених в контексті зміни

клімату. Наприклад, у Юридичних міркуваннях щодо заяв про міжнародний захист, поданих у контексті несприятливих наслідків зміни клімату та катастроф 2020 р., УВКБ зазначило, що міжнародне право щодо біженців і прав людини може бути застосоване для захисту людей, які переміщуються через кордони в контексті наслідків зміни клімату та катастроф, навіть за відсутності прямого зв'язку з ситуаціями насильства і збройними конфліктами (п. 10). Документ передбачає, що за умови, якщо країна походження не має можливості або бажання стабілізувати кризові кліматичні ситуації або адаптуватися до зміни клімату, особи, переміщені з таких країн, повинні мати можливість претендувати на отримання статусу біженців (п. 20) [30, с. 156–157, 164]. Попри означене, УВКБ утримується від використання терміну «кліматичні біженці» на користь терміну «особи, переміщені у контексті катастроф і зміни клімату» [31].

Оперативний напрямок діяльності УВКБ ООН стосується проведення безпосередньої роботи «на місцях» з підвищення стійкості переміщених осіб і громад до кліматичних та інших екологічних ризиків, збереження та відновлення природного довкілля, пом'якшення деградації стану довкілля в місцях переміщення. Наприклад, коли в 2019 р. Зімбабве, Малаві та Мозамбік постраждали від тропічний циклону Ідай, УВКБ проводило заходи із переселення сімей біженців у безпечніші притулки та забезпечило їх наметами, санітарним обладнанням і чистою водою [31]. Подібним чином Управління допомагає біженцям із племені Рохінджа на півдні Бангладеш пом'якшити наслідки мусонних дощів, повеней і зсувів. Крім того, у Бангладеш УВКБ ООН та партнери забезпечили доступ майже 100 % біженців до чистого палива для приготування їжі [32].

МОМ, яка є спеціалізованою установою ООН, що знаходиться в аван-

гарді оперативних, дослідницьких, політичних та адвокаційних зусиль щодо впорядкованої та гуманної міграції, також прагне привернути увагу стейкхолдерів на усіх рівнях до феномену екологічної міграції. Так, в межах організації було утворено Відділ з міграції, навколишнього середовища та зміни клімату, який зробив МОМ першою в своєму роді міжнародною міжурядовою організацією, в структурі якої є підрозділ, діяльність якого цілковито зосереджена на проблематиці екологічної міграції [33].

У 2020 р. МОМ прийняла Інституційну стратегію з питань міграції, навколишнього середовища та зміни клімату на 2021–2030 рр. задля спрямування зусиль МОМ щодо зміцнення її спроможності розробляти та впроваджувати комплексний підхід до міграції в екологічному контексті у відповідності з цілями Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р., Паризької угоди про зміну клімату 2015 р., Глобального договору про безпечну, впорядковану і легальну міграцію 2018 р., Нансінвського порядку денного щодо захисту осіб, переміщених через кордони в контексті катастроф та зміни клімату 2015 р. тощо [34, с. 2–3]. З повною повагою до прав людини залучених осіб і громад, Стратегія враховує усі типи міграції в контексті зміни клімату, погіршення стану довкілля та катастроф природного характеру як-от евакуація, повернення, сезонна міграція, переміщення скотарів, трудова міграція та планове переселення [34, с. 47].

Крім того, у своєму прогнозі щодо міграції, довкілля та зміни клімату 2014 р. МОМ розділила права людини, що повинні гарантуватися екологічним мігрантам, за трьома фазами:

1. До міграції (право на життя, право на участь у прийнятті рішень, право на інформацію);
2. Під час міграції (право на здоров'я, право на гуманітарну допомогу,

право на безпечні умови переміщення, право на добровільне переміщення, право залишити країну, право на захист покинутого майна тощо);

3. Після міграції (право на невидворення, право на достатній життєвий рівень (їжу, воду, одяг, житло, санітарію), право на доступ до роботи або засобів до існування, право на доступ до правосуддя та на компенсацію, право на безпечне, добровільне та гідне повернення, право бути поінформованими про існуючі варіанти переселення та право на участь у плануванні повернення) [35].

Саме у спробах захистити права людини, зокрема економічні, соціальні, культурні та екологічні, від нових факторів ризику та загроз завданої шкоди найчастіше виникає потреба у розширенні механізмів захисту шляхом впровадження принципу невидворення [36].

В цьому контексті звернемося до рішення Комітету ООН з прав людини стосовно повідомлення № 2728/2016 *Ioane Teitiota v. New Zealand* 2019 р. [37], яке привернуло широку світову увагу завдяки тому, що стало першим в історії кейсом щодо правового захисту осіб, які шукають притулку через несприятливі наслідки зміни клімату, який розглядався на міжнародному рівні.

Суть скарги полягала в тому, що у 2015 році заявнику та його сім'ї було відмовлено в наданні притулку у Новій Зеландії, а згодом їх було депортовано до країни походження – Кірібаті. Заявник стверджував, що таким чином було порушено його право на життя, гарантоване ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., оскільки підвищення рівня моря та інші наслідки зміни клімату призвели до суперечок за землю, якої ставало дедалі менше, що в свою чергу ускладнювало ведення натурального господарства. У поєднанні з попаданням солоної води у запаси прісної води це зробило Кірібаті непридатною місцевістю для

проживання. Хоча розгляд скарги по суті не виявив жодних порушень, він сприяв визнанню Комітетом того факту, що без рішучих національних і міжнародних зусиль наслідки зміни клімату можуть поставити під загрозу життя людей (ст. 6 Пакту) або піддати їх жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню (ст. 7 Пакту), таким чином спричиняючи зобов'язання держав щодо невидворення таких осіб (п. 9.11). Окрім означеного, рішення містить припущення про те, що в контексті ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. сфера застосування принципу невидворення є більш ширшою, оскільки може застосовуватися і до іноземців, які не мають статусу біженця (п. 9.3) [37].

М. Фостер (Michelle Foster) та Д. МакАдам (Jane McAdam) звернули увагу на те, що в зазначеному рішенні недоречно кількість уваги приділяється «неминучості настання шкоди» або «реальному ризику неправної шкоди» як критерію надання відповідного захисту. Натомість, вони пропонують альтернативний критерій «передбачуваність шкоди». Це особливо актуально в контексті судових процесів щодо зміни клімату, враховуючи те, що між діями, які можуть або дійсно порушують зобов'язання щодо прав людини, та наступними наслідками, ймовірно, буде певний проміжок часу [38, с. 976].

Наостанок зазначимо, що діяльність ООН та афілійованих з нею агенцій доповнюється зусиллями міжнародних неурядових організацій. Так, Нансенівська ініціатива, що була започаткована урядами Норвегії та Швейцарії, поєднала інтерес і усвідомлення зв'язку між екологічними загрозами та міграцією, ставши проміжним етапом на шляху до міжнародного визнання та захисту людей, переміщених за межі країни через кліматичні проблеми. У 2015 р. цей консультативний процес призвів до

прийняття Порядку денного щодо захисту осіб, переміщених через кордони в контексті катастроф та зміни клімату, який був схвалений 109 державами [6]. Замість того, щоб закликати до розробки нової міжнародної угоди, Порядок денний підкреслює необхідність для держав підтримувати інтеграцію ефективних практик на національному та субрегіональному рівнях у власні нормативні рамки відповідно до їхніх конкретних ситуацій та проблем, пропонуючи певний «інструментарій» міграційної політики замість рекомендації щодо закріплення офіційного статусу екологічних мігрантів [39].

Забезпечуючи комплексний, якісний і прагматичний правовий і політичний аналіз екологічної міграції, цей програмний документ також відсилає до Порядку денного для сталого розвитку на період до 2030 р., в якому несприятливий вплив зміни клімату та деградації навколишнього середовища визнається однією із причин вимушеної міграції, а від держав очікується забезпечення адекватних рішень щодо зміни клімату та захисту людей, які постраждали від неї, як на їхній території, так і за її межами (п. 14). При цьому, повага прав людини мігрантів та гуманне ставлення до них повинні мати місце незалежно від їхнього правового статусу – біженця або переміщеної особи (п. 29) [40].

Висновки. Ураховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що на міжнародному універсальному рівні має місце поступове усвідомлення проблеми екологічної міграції, що актуалізує питання про відповідний захист прав осіб, переміщених через екологічні чинники. Ситуація ускладнюється заплутаністю понятійного апарату, а саме відсутністю договірного закріплення категорії екологічних мігрантів та того обсягу захисту, що може бути їм наданий. Це, в свою чергу, посилює їхню вразливість, залишаючи їх

без належного захисту в ситуаціях, з якими вони зіткнулися в результаті погіршення стану довкілля. Міжнародні універсальні угоди, зокрема Конвенція про статус біженців 1951 р. та Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату 1992 р., не містять прямих посилянь на зміну клімату та спричинену нею міграцію як підставу для надання відповідного захисту.

У світлі відсутності договірного закріплення положень про захист екологічних мігрантів, міжнародною спільнотою було прийнято низку актів рекомендаційного характеру, зокрема Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення 1998 р., Канкунські угоди 2010 р. та інші рішення Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 р., Порядок денний щодо захисту осіб, переміщених через кордони в контексті катастроф та зміни клімату 2015 р., Порядок денний для сталого розвитку на період до 2030 року 2015 р., Глобальний договір про безпеку, впорядковану і легальну міграцію 2018 р. тощо.

В межах ООН було засновано низку інституцій та органів, які займаються окремими питаннями екологічної міграції в межах своїх широких мандатів, як-от Спеціальний доповідач з питань заохочення та захисту прав людини у контексті зміни клімату, Спеціальний доповідач з питання про права людини мігрантів, Спеціальний доповідач з прав людини внутрішньо переміщених осіб, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції тощо. Крім того, міжнародна судова практика щодо захисту порушених прав екологічних мігрантів також набирає обертів, що підтверджується рішенням у справі *Ioane Teitiota v. New Zealand* 2020 р.

З огляду на означене, слід вказати, що існуючий механізм захисту екологічних мігрантів на міжнародному універсальному рівні потребує значного удосконалення шляхом вироблення

відповідної організаційно-правової основи, спрямованої на захист означеної категорії осіб.

У статті досліджено особливості міжнародно-правового механізму захисту екологічних мігрантів на міжнародному універсальному рівні. Зосереджено увагу на вразливості осіб, які вимушені переміщуватися всередині своїх країн та через міжнародні кордони унаслідок зміни клімату та загальної деградації навколишнього середовища. Висвітлено основні підходи до визначення понять «екологічний/кліматичний біженець» та «екологічний/кліматичний мігрант», а також проведено їх розмежування. Акцентовано увагу на важливості застосування принципу «невидворення» до осіб, які шукають притулку унаслідок переміщення через міжнародні кордони з екологічних причин, як гарантії захисту та заохочення їхніх основоположних прав.

Проаналізовано низку універсальних міжнародно-правових актів, обов'язкового та рекомендаційного характеру, які стосуються захисту екологічних мігрантів, як-от Конвенція про статус біженців 1951 р., Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату 1992 р., Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення 1998 р., Канкунські угоди 2010 р. та інші рішення Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 р., Порядок денний щодо захисту осіб, переміщених через кордони в контексті катастроф та зміни клімату 2015 р., Порядок денний для сталого розвитку на період до 2030 року 2015 р., Глобальний договір про безпечну, впорядковану і легальну міграцію 2018 р. тощо.

В контексті захисту прав екологічних мігрантів стаття висвітлює діяльність таких органів і спеціальних процедур ООН як Рада

ООН з прав людини, Спеціальний доповідач з питань заохочення та захисту прав людини у контексті зміни клімату, Спеціальний доповідач з питань про права людини мігрантів, Спеціальний доповідач з прав людини внутрішньо переміщених осіб, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції тощо. Крім того, увагу приділено релевантній міжнародній судовій практиці щодо захисту прав екологічних мігрантів. Згідно з означеною проблематикою було надано відповідні висновки і рекомендації.

Ключові слова: біженці, екологічні мігранти, захист, зміна клімату, навколишнє середовище, невидворення, права людини.

Voievodin I. The international legal mechanism for the protection of environmental migrants at the international universal level

This article studies the peculiarities of the international legal mechanism for the protection of environmental migrants at the international universal level. Attention is focused on the special vulnerability of numerous categories of people who are forced displacement within their countries and across international borders as a result of climate change and general environmental degradation. The main approaches to defining the concepts of “environmental/climate refugee” and “environmental/climate migrant” are highlighted and their distinction is made. Attention is focused on the importance of applying the principle of “non-refoulement” to persons seeking asylum as a result of displacement across international borders for environmental reasons, as a guarantee of protection and promotion of their fundamental rights.

A number of universal international legal acts of a mandatory and advisory nature, which relate to the

protection of environmental migrants, such as the Convention on the Status of Refugees of 1951, the UN Framework Convention on Climate Change of 1992, the Guidelines on Internal Displacement of 1998, the Cancun Agreements of 2010 and other decisions of the Conference of the Parties to the 1992 UN Framework Convention on Climate Change, the Agenda for the Protection of Cross-Border Displaced Persons in the Context of Disasters and Climate Change of 2015, the 2030 Agenda for Sustainable Development of 2015 and the Global Compact for Safe, Orderly and Regular migration of 2018 are analyzed.

In the context of protecting the rights of environmental migrants, the article highlights the activities of such UN bodies and special procedures as the UN Human Rights Council, the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Human Rights in the Context of Climate Change, the Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants, the Special Rapporteur on the Human Rights of Internally Displaced Persons persons, the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, the International Organization for Migration, etc. In addition, attention is paid to the relevant international judicial practice regarding the protection of the rights of environmental migrants. In accordance with the stated problems, appropriate conclusions and recommendations were provided.

Key words: refugees, environmental migrants, protection, climate change, environment, non-displacement, human rights.

Література

1. *Environmentally Displaced People*. URL: <https://www.rsc.ox.ac.uk/policy/environmentally-displaced-people> (date of access: 21.06.2023).

2. *Let's Talk About Climate Migrants, Not Climate Refugees*. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/06/lets-talk-about-climate-migrants-not-climate-refugees/> (date of access: 26.06.2023).

3. *Over one billion people at threat of being displaced by 2050 due to environmental change, conflict and civil unrest*. URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2020/09/Ecological-Threat-Register-Press-Release-27.08-FINAL.pdf> (date of access: 21.06.2023).

4. *Васянович О. Правове становище екологічних біженців як вразливої категорії населення, що потребують еколого-правової охорони*. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 337–342.

5. *El-Hinnawi E. Environmental Refugees*. Nairobi: UNEP, 1985. 41 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/121267> (date of access: 21.06.2023).

6. *The concept of «climate refugee». Towards a possible definition*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698753/EPRS_BRI\(2021\)698753_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698753/EPRS_BRI(2021)698753_EN.pdf) (date of access: 26.06.2023).

7. *International Migration Law № 34. Glossary on Migration*. 2019. 248 p. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/IML_34_Glossary.pdf (date of access: 25.06.2023).

8. *Convention relating to the Status of Refugees of 28.07.1951*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-relating-status-refugees> (date of access: 21.06.2023).

9. *Scissa C. Recognition and Protection of Environmental Migrants in International Law: A Long-lasting Swing between Urgency and Postponement. Dignity in Movement: Borders, Bodies and Rights*. 2021. Pp. 41–53. URL: <https://www.e-ir.info/2021/06/24/recognition-and-protection-of-environmental-migrants-in-international-law/> (date of access: 25.06.2023).

10. *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*. Geneva: UNHRC, 2019. 278 p. URL: <https://www.unhcr.org/media/handbook-procedures-and-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention-and-1967> (date of access: 27.06.2023).

11. *Cournil. C. The protection of «environmental refugees» in international law. Migration and climate change*.

UNESCO Publishing Cambridge, 2011. Pp. 355–383.

12. Climate refugees – the world’s forgotten victims. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/climate-refugees-the-world-s-forgotten-victims/> (date of access: 17.07.2023).

13. Prieur M. Draft Convention on the International Status of Environmentally-Displaced Persons. *The Urban Lawyer*. 2010. Vol. 42/43, No. 4/1. Pp. 247–257.

14. Draft convention on the international status of environmentally-displaced persons of 2013. URL: <https://cidce.org/wp-content/uploads/2016/08/Draft-Convention-on-the-International-Status-on-environmentally-displaced-persons-third-version.pdf> (date of access: 27.06.2023).

15. United Nations Framework Convention on Climate Change of 1992. URL: https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf (date of access: 24.07.2023).

16. UNFCCC: Decision 1/CP.16. The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad-Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf> (date of access: 24.07.2023).

17. W. Kōlin. From the Nansen Principles to the Nansen Initiative. *Forced Migration Review*. 2012. Vol. 1, Issue 41. Pp. 48–49.

18. UNFCCC: Decision 3/CP.18. Approaches to address loss and damage associated with climate change impacts in developing countries that are particularly vulnerable to the adverse effects of climate change to enhance adaptive capacity. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/2012/cop18/eng/08a01.pdf> (date of access: 24.07.2023).

19. UNFCCC: Decision 1/CP.21. Adoption of the Paris Agreement. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf#page=2> (date of access: 24.07.2023).

20. Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/199808-training-OCHA-guiding-principles-Eng2.pdf> (date of access: 22.06.2023).

21. Twenty-five years of the Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <https://reliefweb.int/report/world/>

twenty-five-years-guiding-principles-internal-displacement (date of access: 24.07.2023).

22. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (Resolution A/RES/73/195 adopted by the General Assembly on 19 December 2018). URL: https://digitallibrary.un.org/record/1660537/files/A_RES_73_195-AR.pdf?ln=ru (date of access: 13.07.2023).

23. New York Declaration for Refugees and Migrants (Resolution A/RES/71/1 adopted by the General Assembly on 19 September 2016). URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf (date of access: 13.07.2023).

24. Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General A/HRC/37/CRP.4. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1480422> (date of access: 17.07.2023).

25. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights in the context of climate change, Ian Fry A/HRC/53/34. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G23/073/25/PDF/G2307325.pdf?OpenElement> (date of access: 24.06.2023).

26. Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants A/77/189. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a77189-report-special-rapporteur-human-rights-migrants> (date of access: 30.07.2023).

27. Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons, Cecilia Jimenez-Damary A/75/207. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a75207-report-internal-displacement-context-slow-onset-adverse-effects> (date of access: 20.07.2023).

28. UNHCR Strategic Framework for Climate Action. URL: <https://www.unhcr.org/media/strategic-framework-climate-action> (date of access: 30.07.2023).

29. Summary: Operational Strategy for Climate Resilience and Environmental Sustainability 2022-2025. URL: <https://www.unhcr.org/media/summary-operational-strategy-climate-resilience-and-environmental-sustainability-2022-2025> (date of access: 20.07.2023).

30. *Legal Considerations Regarding Claims for International Protection Made in the context of the Adverse Effects of Climate Change and Disaster*. *International Journal of Refugee Law*. 2021. Volume 33, Issue 1. Pp 151–165.

31. *Climate change and disaster displacement*. URL: <https://www.unhcr.org/us/what-we-do/how-we-work/environment-disasters-and-climate-change/climate-change-and-disaster> (date of access: 31.07.2023).

32. *Climate action brief February 2023*. URL: <https://reporting.unhcr.org/climate-action-brief-february-2023> (date of access: 31.07.2023).

33. *Migration, environment and climate change*. URL: <https://www.iom.int/migration-environment-and-climate-change#:~:text=IOM's%20Mandate&text=Through%20its%20Migration%2C%20Environment%20and,environment%20and%20climate%20change%20dimension> (date of access: 31.07.2023).

34. *International Organization for Migration (IOM). Institutional Strategy on Migration, Environment and Climate Change 2021-2030 For a comprehensive, evidence and rights-based approach to migration in the context of environmental degradation, climate change and disasters, for the benefit of migrants and societies*. Geneva: IOM, 2020. 56 p. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/IOM-Institutional-Strategy-MECCC_0.pdf (date of access: 29.07.2023).

35. *IOM Outlook on Migration, Environment and Climate Change*. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/mecc_outlook.pdf (date of access: 27.06.2023).

36. *Inter-American Commission on Human Rights. Due Process in Procedures for the Determination of Refugee Status and Statelessness and the Granting of Complementary Protection*. URL: <https://www.oas.org/en/iachr/reports/pdfs/DueProcess-EN.pdf> (date of access: 09.07.2023).

37. *Human Rights Committee: Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2728/2016 (CCPR/C/127/D/2728/2016)*. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3979204> (date of access: 25.07.2023).

38. Foster, M., McAdam, J. *Analysis of 'Imminence' in International Protection Claims: Teitiota v New Zealand and Beyond*. *International & Comparative Law Quarterly*. 2022. № 71 (4). Pp. 975–982.

39. *Nansen Initiative Agenda for the Protection of Cross-Border Displaced Persons in the Context of Disasters and Climate Change – Volume I*. URL: <https://disasterdisplacement.org/wp-content/uploads/2015/02/PROTECTION-AGENDA-VOLUME-1.pdf> (date of access: 25.06.2023).

40. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (date of access: 25.06.2023).

